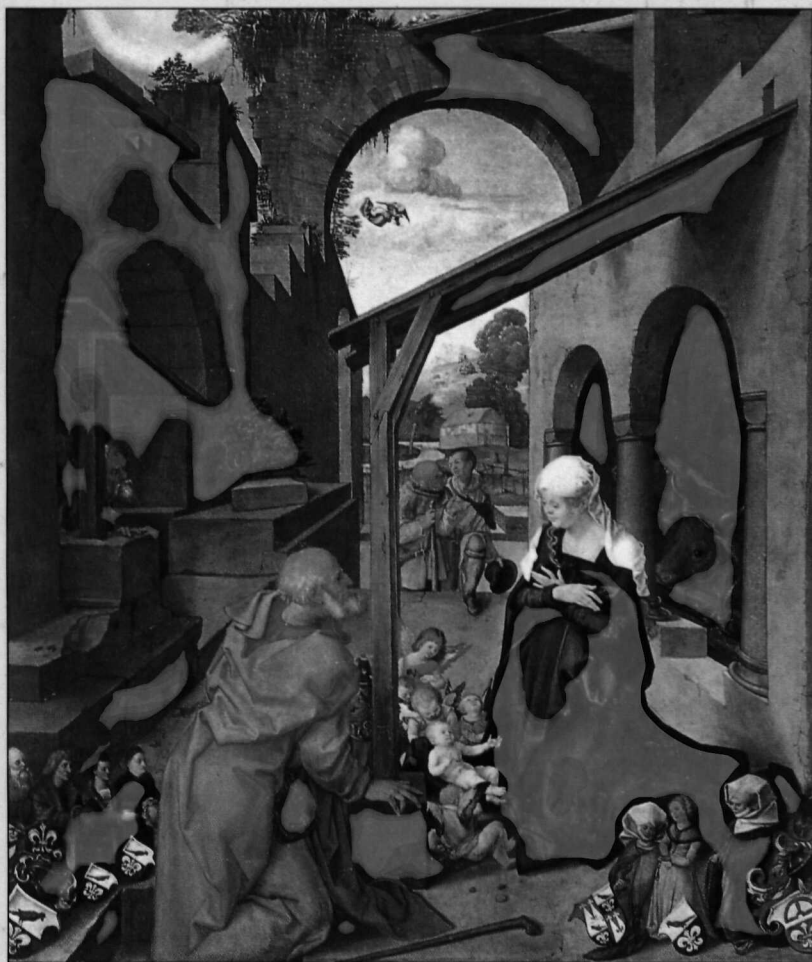

GESCHIEDENIS *der* GENEESKUNDE

NR

augustus
1994

JAARGANG 1

VERSCHIJNT
TWEEMAANDELIJKS

LOSSE NUMMERS
f 10,50 / BEF 375

- Albrecht Dürer en 'de
scheelziende blik
- Homeopathie in België
- Vastenwonderen

De 'koninklijke ader'

- H. Beukers & H.F.J. Horstmanshoff -

In de moderne anatomische nomenclatuur wordt onder de *Venae hepaticae* of leveraders verstaan de groep van drie korte, wijde vaten van de lever naar de onderste holle ader (*Vena cava inferior*). Wie echter in het meest gebruikte anatomieboek van de achttiende eeuw, de *Anatomie oft Ontleedkundige Beschryvinge van het Menschen Lichaem* (1711) van de Leuvense hoogleraar Philippus Verheyen onder 'leverader' zoekt, zal tot zijn verbazing constateren dat daarmee de 'ondersten grootsten tak van den oxelader' wordt aangeduid. Volgens de huidige terminologie is dat de *Vena basilica*, de oppervlakkige ader aan de binnenzijde van de arm. Vanwege die ligging spreken Hippocrates en Galenus dan ook van de 'binnenste armader' of 'binnenste elleboogader'.

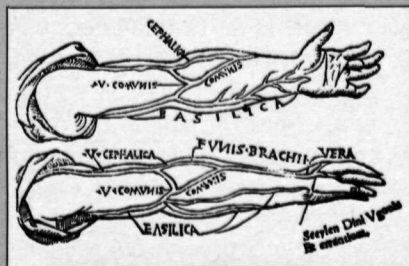
De naamgeving bij Verheyen verwijst naar de door Galenus gepostuleerde relatie tussen een inwendig orgaan en een oppervlakkige ader. Zo ontleent de *Vena cardiaca* (of *mediana*) haar naam aan het feit dat het dit bloedvat was waarop aderlating werd toegepast bij aandoeningen van het hart. Door aderlating werd geprobeerd de bloedstroom van het bedreigde deel af te leiden. Daartoe

moest men een vene kiezen die in een organisch verband stond met het betreffende orgaan. Bij die keuze was het van belang zich te realiseren dat dergelijke verbindingen niet zouden bestaan tussen beide lichaamshelften; men moest dus bij voorkeur een bloedvat kiezen aan dezelfde zijde als het aangedane orgaan. Bij ziekten van de lever geschiedde de flebotomie dan ook aan de rechter 'binnenste armader', die daarom leverader (Gr. *phlebs hepatitis*) werd genoemd. Dit in tegenstelling tot de linker 'binnenste armader'. Deze werd geopend bij ziekten van de milt - de milt ligt immers aan de linkerzijde - en werd derhalve miltader (Gr. *phlebs splenitis*) genoemd. Latere anatomen maken een dergelijk onderscheid in linker en rechter 'binnenste armader' niet meer. Verheyen kent nog wel een lever- en een miltader, maar hij duidt met miltader de vereniging aan van de leverader of *Vena basilica* en de hoofdader of *Vena cephalica*. Ook aan de *Vena hepatica s. basilica* (fig. 2) kende men nog lang een bijzondere therapeutische betekenis toe. De vooraanstaande Renaissance-anatoom Jacopo Berengario da Carpi schrijft in zijn *Korte inleiding tot de Anatomie* (*Isagogae Breves*, 1535) dat een aderlating van dit bloedvat verlichting geeft bij borstkwalen 'vanwege de relaties met de ware ribben en de gehele borst'.

De kennis van de genoemde aders was dus van groot belang voor de aderlating. Daar de flebotomie een voornaam punt van het chirurgijns-examen vormde, zien we dat bij de omschrijving van de exameneisen ook aan deze venen aandacht wordt besteed.

Eerder zagen we dat de Klassieken de leverader met een topografische omschrijving aangaven. De term *Vena basilica* is, ondanks het klassieke uiterlijk, in geen enkele Griekse of Latijnse tekst te vinden. Niettemin probeerde men aan dit woord een klassieke oorsprong te geven. Jacopo Berengario da Carpi vertaalde *Vena basilica* met 'koninklijke vene', in de veronderstelling dat het ging om een afleiding van het Griekse *basi-leus* of koning. Steven Blankaart merkte in zijn *Nieuwe Hervormde Anatomie* van 1696 op dat 'de dwalingen sulke namen hebben versonnen', en terecht! De term duikt pas op in middeleeuwse Latijnse vertalingen van Arabische medische geschriften, met name van Avicenna. Het is echter niets anders dan een verbastering van het Arabische *al-basilik*, 'binnenste'. Zo heeft ook de tweede tak van de okselader, de *Vena cephalica*, niets met het Griekse cephale of hoofd te maken, maar met het Arabische *al-kifal* (buitenste).

Toch blijken dergelijke schijngeleerde verklaringen moeilijk uitroeibaar. Nog in de negentiende eeuw gaf C.G. Kühn, die de standaarduitgave van Galenus verzorgde, daarvan een bewijs. Volgens hem zou deze ader het predikaat 'koninklijk' danken aan de relatie met de lever, die immers *princeps organon sanguificationis* (belangrijkste orgaan van de bloedvorming) was. Dan had Steven Blankaart het eerder bij het rechte eind. ■

Verloop van de Vena basilica en de Vena cephalica volgens Jacopo Berengasio da Carpi.

Prof.dr. H. Beukers, hoogleraar geschiedenis der geneeskunde, Rijksuniversiteit Leiden, Leiden.
Dr. H.F.J. Horstmanshoff, classicus, Rijksuniversiteit Leiden, Leiden.